

מקומי, נחשל, הנו אי־כאן

שלושה שירים

מאנגלית (הודו): גלעד יעקובסון

נסים יחזקאל (Nissim Ezekiel) נולד במומבאי שבהודו בשנת 1924 ונפטר בה ב־2004. משפחתו שייכת לקהילת בני ישראל, שמוצאה מכפרי החוף של מדינת מהאראשטרה. בני הקהילה השתייכו לקסטת עוצרי שמן השומשום, ה־Shanivar Teli — 'עוצרי השמן של יום השבת' בשפת המדינה, מְרַאֲתִי — על שם יום המנוחה שעליו שמרו. משפחתו של יחזקאל הייתה ליברלית והתרחקה מעט מחיי הקהילה היהודית. אביו היה מרצה בקולג' מקומי ואמו הייתה מנהלת בית ספר, ויחזקאל זכה לחינוך מערבי בבתי הספר הקתוליים של מומבאי. לאחר שסיים תואר ראשון באנגלית באוניברסיטת מומבאי, נסע ללמוד פילוסופיה ב־Birkbeck College שבלונדון, שם חווה משבר עמוק של בדידות ושל זהות תלושה. עם סיום לימודיו הוא שב למומבאי שבה המשיך לחיות עד סוף חייו, מתוך בחירה לחיות כהודי בהודו, גם אם היה מודע לזרות שתלווה אותו באשר ילך. דואליות זו אפשרה לו להיות שופרה של ביקורת אוהבת, דבר שבא לידי ביטוי ברבים משיריו.

דואליות זו אפשרה לו להיות שופרה של ביקורת אוהבת, דבר שבא לידי ביטוי ברבים משיריו וגם בתגובתו המפורסמת (לפחות בהודו) ליומן המסע הביקורתי של נאיפול מ־1964, *An Area of Darkness*. ראוי לצטט פסקה ממאמר זה, שחושף באופן רהוט וישיר את הצד המוסרי שבבחירות שלו: "היכוח שלי עם מר נאיפול, ... אינו בשל השיפוט לחומרה אותו הוא מבטא בלהט כה רב. היכוח שלי הוא סביב העובדה שלעתים כה קרובות מביע מר נאיפול חוסר מעורבות ואדישות. הוא כותב באופן בלעדי מנקודת המבט של הדילמה האישית שלו, של הניכור הרגשי שהוא חש כלפי הרקע המעורב שלו (נאיפול הוא יליד טרינידאד, בן למשפחה ממוצא הודי־ברהמיני שהתרחקה מהמסורת ומהתרבות ההודית — ג.י.), של בחירותיו ובריחותיו. רגש כזה אינו אוניברסלי, אפילו לא נפוץ, זוהי בחירה שאינה זמינה לכולם, הבריחה עבור הרוב היא אינה מהקהילה אלא לתוכה. לשכוח זאת משמעו להיות סובייקטיבי לחלוטין, מתחסד לחלוטין, לחשוב אך ורק על הציפיות ועל אי הנחת שלך עצמך. לו רק יכול היה מר נאיפול להבין עד כמה לחלוטין בלתי סבירה גישה זו!" (Naipul's India and Mine, Nissim Ezekiel, 1976).

יחזקאל כתב שירה עוד בהיותו בתיכון, והמשיך בכתיבה עד שחלה באלצהיימר. הוא היה מרצה ועמד בראש המחלקה לאנגלית בקולג' מית'יבאי במומבאי, ואף היה מרצה אורח באוניברסיטאות באנגליה ובארה"ב (שם התנסה ב־LSD בשנות השישים). בנוסף לשירה, כתב יחזקאל גם פרוזה ומחזות ועבד כשדרן רדיו. הוא נחשב לאחד מגדולי המשוררים ההודיים בשפה האנגלית.

שיריו של יחזקאל מושרשים בעירו. חלקם עוסקים ישירות בהיות בתווך: בין השפה האנגלית לבין השפות ההודיות, בין התרבות היהודית או המערבית לבין התרבות ההינדית, בין המשקוף לבין השותף במהלך החיים. אך שירתו גם אישית מאוד, ועוסקת בחברות, באהבה ובמין, בפילוסופיה ובהסתכלות מפוכחת על חיים שאין בהם שלמות. יחזקאל כתב שני מחזורי שירים הראויים לציון: מחזור השירים המאוחר Latter-Day Psalms שמקיים שיח פורה עם מזמורי תהלים, ושירי ה־Very Indian Poems in Indian English ההומוריסטיים, ששניים מהם תורגמו על ידי דן דאור ("משתה לאדם בודד").

השירים שתורגמו כאן הם מבחר קטן, המקיף תקופת כתיבה ממושכת (1952-1982). סגנון הכתיבה של יחזקאל עבר שינויים רבים, והוא חש בנוח הן בכתיבה ממושקלת ופורמלית (כמו ב"רקע, כלאחר יד") והן בחריזה חופשית (כמו בשאר השירים המובאים כאן). לקוראי האנגלית, אוסף של מכלול שירתו פורסם על ידי Oxford University Press, India תחת הכותר Collected Poems, ואנו מודים להוצאה על שאפשרה לנו להביא בפניכם את התרגומים.

ג"י

שיר מיעוט

בְּחֶדְרִי, אֲנִי מְדַבֵּר
אֶל אֹרְחֵי הַבֵּלְתִּי־נְרָאִים:
הֵם אֵינָם מְתוֹכְחִים, רַק מְחַכִּים

אֵין זֹה הַמִּיתוּלוֹגִיָּה
אוּ מְנַהֲגֵי הַנְּשׂוֹאִין
שֶׁעֲלֶיהָ לְהַכִּיר,

עַד אֲשֶׁר אֲתֵשׁ,
אִז הֵם חוֹמְקִים
בְּפָנַי חֲתוּמֹת.

זֹה הַנְּכֹנֹת לְעֵבֶר
בְּקוֹף הַמַּחֲט
אֶל שְׂכַחָה עֲצֻמִּית.

אֵין בְּיַדִּי הָאֲמָצְעִים לְשֹׁנֵי
אֹרְחוֹתֵיהֶם הַיְדִידוּתִית
אֶף שְׁאֵת אֶלִּילֵיהֶם אֲנִי אֶהֱב.

הָאֹרְחִים עוֹזְבִים, מְאֻכְזָבִים;
לְעוֹלָם לֹא יִסְפִּימוּ לְנַטֵּשׁ
אֶת הַמְּנִטְרוֹת שֶׁלָּהֶם, יִשְׁנוֹת כְּחֶדְשׁוֹת.

הַשְּׁפָה, לְמַעֲשֶׂה, הִיא זֹה
שֶׁמְפָרֵדָה, שְׂאֵר הַדְּבָרִים
מִשְׁתַּפִּים. מִצַּד שְׁנַי,

וְאֲתָה, יְתוֹם
חֶסֶר נַחַת שֶׁל
זְכוּרוֹת גְּזֻעַם, רַק

כֶּלָם מְבִינִים אֶת
אֲמָא תְרָזָה: אֹרְחֵיהָ
מֵתִים בְּרוּעוֹתֶיהָ לְעֵינַי כָּל.

מְעַדֵן מְרַחוֹק אֶת
שִׁיטוֹת הַתְּצַפִּית
בְּעוֹד הָעִיר בּוֹעֶרֶת.

(מתוך: Latter-Day Psalms, 1982)

ליל העקרב

אני זוכר את הלילה שבו אמי
נעקצה בידי עקרב. עשר שעות
של גשם עקש דחקו בו
לזחל אל מתחת שק ארו.
בהפרדו מארסו – הבזק
זנב שטני בחדר החשוף –
הוא הסתפן שוב בגשם.
בני הכפר הגיעו כנחילי זבובים
וּמְזַמְּמוּ אֶת שֵׁם הָאֵל מֵאָה פְּעָמִים
כְּדֵי לְשַׁתֵּק אֶת הַשָּׁטָן.
בנרות ובעששיות
מטילי צלליות עקרב ענקיות
על הקירות צרובי השמש
הם בקושהו ולא מצאוהו.
הם נקשו בלשונם.
עם כל תנועה של העקרב
נע ארסו בדמה של אמה, הם אמרו.
יהי רצון שישקט, הם אמרו.
יהי רצון שכל חטאי לידתך הקודמת
ישרפו הלילה, הם אמרו.
יהי רצון שסבלך יפחית
את ביש לידתך הבאה, הם אמרו.
יהי רצון שסוף הרשע
השקול במאזני עולם לא-אמתי זה
אל מול סך הטוב
יצטמק דרך כאבה.

יהי רצון שהרעל יחטא את בשרך
בשר התשוקה, ואת רוח השאפתנות שבה,
הם אמרו, בישבם מסביב
על הרצפה עם אמי במרפז,
ושלות ההבנה על פני כלם.
עוד נרות, עוד עששיות, שכנים נוספים,
עוד חרקים, והגשם הבלתי פוסק.
אמי התפתלה כה וכה
גונחת על המחצלת.
אבי, סקפטי, רציונליסט,
מנסה כל קללה וברכה,
אבקה, תערבת, עשב וכן כלאים.
הוא אף יצק מעט פרפין
על הבהן הנשוכה וקרב אליה גפרור.
הבטתי בלהבה נוזנה מאמי.
הבטתי בקדוש מבצע את פלחניו
כדי לאלף את הרעל בלחשיו.
אחרי עשרים שעות
קהה עקצו.
אמי אמרה רק:
תודה לאל שהעקרב בחר בי
וחשף את ילדי.

(מתוך: The Exact Name, 1965)

רקע, כלאחר יד

1.

משורר-פרחח-ליצן נולד,
דרדק מבהל שלא אכל
ולא ישן, שלדו מדלדל.
עפיפונים הוא לא העיף
וכובעו סרב לסבב.

עשרים ושנים: זמן לנדד.
ראשית, החלט, ואז ידיד
שיממן את הנסיעה.
פילוסופיה עני ושרה,
שלשה חולקים יחדו מרתף.

2.

חנות קתולי הענק לי,
שווד יהודי בין הזאבים.
אמרו – רצחתי את משיחם,
נתן לי אז פרס הכתובים.*
ספורטאי מסלם אגרף אזני.

עונות לונדון חלפו עלי.
לבד שכבתי שתי עונות
ואז אשה לחשה אל תוף
אזני שבן-אדם אני.
ידעתי אז את כשלוני

גדלתי בחרדת גיסות
של נערים הינדים כחושים,
תמיד שגו ביחסות
וסבילותם דחתה אותי.
שלפתי יום אחד ספין.

בכל, מחשבת מרורים.
כה על ספון אני-משא
אנגלית נושאת אמל"ח צרפת
אל הדו-סין, מקרצף ספון,
לומד שוב בביתי לצחק.

בבית בליל ששי תפלות
נאמרו. דעכו אז ערכי,
שמעם של זן ויוגה בא.
האוכל, אולי, להיות רב-מג? **
מרב חפוש הפל חמק

הביתיות – איך בה לחוש
אחרי כל הספרים, אבל
מה כבר ראיתי מלבדי
רגזי? ההינדים הם כלם
כאלה, התעקש אבי,

* פרס הכתובים: Scripture Prize. פרס הניתן לתלמיד על בקיאות בכתבי הקודש הנוצרים (הברית החדשה).

** במקור: rabbi-saint. התרגום המילולי של saint לקדוש או צדיק מאבד את המתח שיש במקור בין הרב היהודי לדמות הקדוש בדתות האחרות שסובבות את נסים יחזקאל המתבגר: הנצרות הקתולית, הדת ההינדית וזן-בודהיזם, אותו הוא מכיר מקריאה.

כְּשִׁמְשֵׁהוּ מִדְּבַר בְּקוֹל,
אוֹ כְּשֵׁטֶן נוֹקֵשׁ בְּדַלְתוֹ.
כַּחֲכוּחַ וְרוֹק, זְמוּזוּם תַּמְיִדִי.
לְרַע מִכָּל נִכְוֹנָתִי. הַת־
חַתְנָתִי, הַטְּפִשְׁתִּי. הַטְּפִשְׁתִּי.

נוֹף הָדוּ מְסִנּוֹר עֵינַי.
הַפְּכַתִּי חֶלֶק מִכָּל
זֶה שֶׁנִּצְפָּה בְּעֵינַי זְרִים.
אוֹמְרִים הֵם שְׂאֲנִי מִיָּחַד,
בְּדַבְרֵיהֶם יֵשׁ הַפְּרִזָּה.

עֲתָה כְּשֶׁנִּסְיוֹנִי נִחְרוּ
הַכָּל שִׁיר־שְׁעוּד־יִחְרוּ.
בֵּין קִסְטוֹת, אֲבוֹתַי הָיוּ
זְרִים עוֹצְרִים זְרָעִים לְפָת*
(הַשׁוֹר סָבַב עֵינָיו כְּסוּיֹת).

קִבְּלָתִי עַל עֲצָמֵי כְּעַת.
הִנֵּה: לְהִשְׁאָר אֵי-כָּאֵן,
כְּפִי שְׂאֲחֵר יִתֵּן עֲצָמוֹ
לְשֵׁם אֵי-שֵׁם רַחוּק, נַחֲשָׁל.
מִקּוֹמִי, נַחֲשָׁל, הֵנוּ אֵי-כָּאֵן.

(מתוך: Hymns in Darkness, 1976)

3.

אֶחָד מֵהֶם לָחַם, לְמַד,
קִצִּין נוֹשֵׂא נֶשֶׁק אֲנִגְלִי.
סִפֵּר לְאָבִי זְעוּת קִרְבוֹת
מִלְחָמַת בּוֹר. חֲלָמַתִּי שֶׁ-
גְּבָרִים עֲזִים קִשְׁרוּ גְּפִי.

אפילו
(מתוך "משהו לשאוף אליו")

מֵאֵז חָלוּם הַפֶּךְ מְלִים.
עוֹד לֹא יִדְעָתִי בְּגִידָתִן
שִׁירִים נוֹלָדוּ, שְׁמַטְתִּי
לְפִיתַת דְּבָרִים, מִתַּת-עוֹלָם.
אֵת זֹאת שְׁנִית כָּבֵד לֹא אֶסְבֵּל.

בְּאִוִּיר הַפְּתוּחַ
כְּשֶׁאֲעַמֵּד בְּמִקּוֹמִי
וְאֲנִצֵּל כְּרָאוּי,
כְּשֶׁאֲהִיָּה שׁוֹב צֶעִיר
וְאֲנוּשִׁי עַד לְשָׂדֵי,
יְהִיָּה זֶה אֲזִ יוֹתֵר מִמְּשַׁחֵק
שֶׁל שִׁירָה וּתְפִלָּה,
יְהִי אֱלֹהֵי הַחַיִּים עֲצָמָם
שְׂרִים לְאוִיר,
אֲחֻדוֹת מְתַקְנֹת
בְּאִוִּיר הַפְּתוּחַ.

מִבֵּיט סְבִיבִי, מְנַסֶּה לְנַסֵּחַ
נִקְדַּת מִבְּט פְּשׁוּטָה יוֹתֵר:
חֶכֶם שׁוֹרֵד וּמְשַׁחֵק
אֵת הַשׁוּטָה, כְּדִי לְנִצֵּל
הַסֵּעַר שְׁמֵלְבֵר וּמְלָגוּ.

(מתוך: A Time to Change, 1952)

* עדת 'בני ישראל' בהודו היו ידועים ככת של עוצרי שמן שומשום. השורר שעניו כסויות עוזר לסובב את הממל כדי לרסק את זרעי השומשום.